

SREDNJOVJEKOVNI LOKALITET BABIN GRAD NA RIJECI KRUPI KOD OBROVCA*

Šime VRKIĆ

Zadar, Hrvatska

Sara IGLIĆ

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Sveučilište u Zadru

Zadar, Hrvatska

UDK: 902.2(497.581.1 Babin grad)

DOI: ydkg2co3v9

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 7. travnja 2023.

U radu se objavljuju podatci o srednjovjekovnom arheološkom lokalitetu Babin grad, koji se nalazi na izoliranom i teško pristupačnom području dubokog kanjona rijeke Krupe, na području naselja Golubić kod Obrovca. Ovaj lokalitet nije zabilježen u pisanim povijesnim izvorima, zbog čega su jedini podatci o njemu oni dobiveni provođenjem terenskih arheoloških istraživanja. Ostatci kamenog bedema i arheološkog sloja ukazuju na to da je na ovom lokalitetu postojalo utvrđeno naselje, koje je na osnovi analize pronađenih površinskih nalaza i načina izgradnje kamenog bedema sa sigurnošću datirano u razdoblje kasnog srednjeg vijeka. Pretpostavlja se da je naselje izgrađeno u vremenu nakon mongolskog pohoda u Dalmaciju 1242. godine, a da je trajno napušteno nakon osmanskih osvajanja u prvoj polovici 16. stoljeća.

Ključne riječi: Bukovica, Golubić, srednji vijek, utvrđeno naselje, Panin kuk, arhajska majolika.

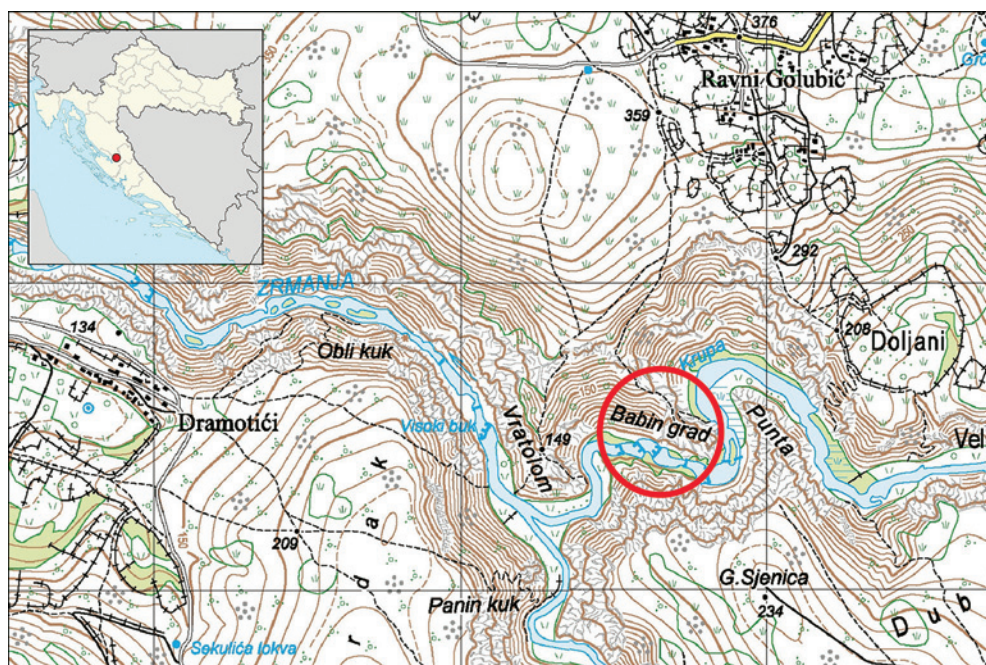
UVOD

Arheološki lokalitet Babin grad (*Babingrad*) na rijeci Krupi u stručnoj se literaturi prvi put pojavljuje u popisima prapovijesnih gradina u kojima se pogrešno smještao na područje susjednog naselja Krupa.¹ U novije vrijeme isključena je mogućnost postojanja prapovijesne gradine, a lokalitet je sa sigurnošću datiran u razdoblje srednjeg vijeka.² Nedavnim uvidom u arhivsku građu otkriveno je da je Babin grad bio poznat i Antonu Colnagu, učitelju i arheologu amateru koji je na obrovačkom području djelovao početkom 20.

* Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Kulturni krajolik – model valorizacije, zaštite, upravljanja i korištenja kulturne baštine – ProHeritage (UIP-2017-05-2152).

¹ Šime BATOVIĆ, *Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des Liburniens, Godišnjak Centar za balkanološka ispitivanja*, knj. XV, (13), Sarajevo, 1977., Carte 1, no. 46; Miroslav GLAVIČIĆ, *Željeznodobna i antička naselja podno Velebita, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 31 (18), Zadar, 1993., Karta 1, br. 117.

² Šime VRKIĆ, *Novi nalaz rimskog međašnog zida u Golubiću kod Obrovca, Archaeologia adriatica*, sv. VIII, Zadar, 2014., 112, bilj. 31.

KARTA 1. Arheološki lokalitet Babin grad označen na topografskoj karti 1:2500 (označio: Šime Vrkić; podloga: geoport.dgu.hr)

stoljeća.³ Znakovito je da ni on, kao daleko najbolji poznavatelj arheološke topografije obrovačkog područja, o ovom lokalitetu nije uspio prikupiti nikakve podatke, zbog čega ga je samo označio na zemljovidu kao jednu od *gradina* na rijeci Zrmanji.⁴ Glavni razlog za to je bio taj što o njemu nisu sačuvani nikakvi pisani povijesni dokumenti, što nije neuobičajeno za srednjovjekovne lokalitete na obrovačkom području.⁵

³ Colnago je objavio značajan rad o srednjovjekovnim utvdama na širem obrovačkom području (Anton COLNAGO, *Sredovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina*, *Starohrvatska prosvjeta*, n. s. II (1-2), Zagreb – Knin, 1928., 127 – 135), a za tisak je bio pripremio i nastavak rada, koji zbog spleta okolnosti nikada nije bio objavljen. Njegov se rukopisni rad, naslovljen *Sredovječne kule i gradine oko Novigrada, Karina i uz rijeku Zrmanju (Nastavak)*, nalazi u ostavštini Većeslava Henneberga, koja se čuva u arhivu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. Između ostalih, sadrži opise i tlocrte utvrda Stankovača na Bojniku u Kruševu, Stari Obrovac i Klisina u Bilišanima i dr.: Lidija ZRNIĆ, *Ostavština Većeslava Henneberga u arhivima Ministarstva kulture RH, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, sv. 36, Zagreb, 2012., 23 – 34.

⁴ Colnago je na navedenom zemljovidu pod pojmom *gradine* označio sve utvrđene lokalitete koji su potjecali iz širokog vremenskog razdoblja od antike do novog vijeka.

⁵ Babin grad nije prikazivan ni na starim zemljovidima sjeverne Dalmacije, koji se počinju pojavljivati od prve polovice 16. stoljeća, poput najstarijeg i najznačajnijeg Paganova zemljovida iz 1520-ih godina, na kojemu je prvi put prikazana većina srednjovjekovnih utvrda na području sjeverne Dalmacije i južne Like.

Za sada se pretpostavlja da je Babin grad napušten u razdoblju nakon osmanskih osvajanja u 16. stoljeću, nakon čega je stoljećima ostao nepoznat, ponajviše zbog svojeg smještaja na izoliranom i teško pristupačnom položaju udaljenijem od svih novijih naselja. Lokalitet nije zabilježen na starijim katastarskim i topografskim kartama, a toponim *Babin grad* prvi se put pojavljuje tek na suvremenim hrvatskim topografskim kartama. Ovaj toponim nije neuobičajen kod ostataka starih, ponajprije srednjovjekovnih utvrda, kojima je kasnije doseljeno stanovništvo dodjeljivalo ovakve nazive jer nisu poznavali njihova izvorna povijesna imena.⁶ Tipičan takav slučaj je srednjovjekovna utvrda Rog ili Rogovo na rijeci Krki, čije je ostatke okolno stanovništvo kasnije nazvalo Babin grad.⁷ Toponimi izvedeni od riječi *baba* 'veliki kamen, hridina' nisu rijetki na obrovačkom području, a posebno su česti na Velebitu gdje se uz njih vezuju razna pastirska vjerovanja, a svima im je zajednička poveznica voda u čijoj se blizini najčešće nalaze.⁸

Smještaj na nepristupačnom području utjecao je na to da je Babin grad bio poznat samo manjem broju ljudi, uglavnom stanovnicima zaseoka Ravni Golubić, koji su najčešće boravili u kanjonu donjeg toka Krupe.⁹ Posljednjih nekoliko godina konstantno se povećava interes javnosti za kanjon Krupe, a sam lokalitet postao je poznatiji jer se uz njega vezuje jedna zanimljiva narodna predaja objavljena u literaturi.¹⁰

⁶ Sadašnje naselje Golubić počelo se formirati od sredine 18. stoljeća kada su se u svoje sezonske pastirske stanove počeli trajno nastanjivati stanovnici iz okolnih naselja, poput Zelengrada i Žegara. Može se pretpostaviti da su oni bili glavni nositelji toponimizacije ovog područja.

⁷ Stjepan ZLATOVIĆ, Topografske crte o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. I, br. 1-3, Zagreb – Knin, 1896., 88 – 89.

⁸ Jelka VINCE-PALLUA, History and Legend in Stone – to Kiss the *Baba*, *Studia ethnologica Croatica*, sv. 7/8, Zagreb, 1995/1996., 291.

⁹ Lokalitet je bio slabo poznat okolnom stanovništvu što najbolje ilustrira činjenica da ga je J. P. Veselinović, autor zavičajne knjige o Golubiću, unatoč pomoći nekoliko kazivača, u više navrata pogrešno poistovjetio s objektom na Paninom kuku u Bilišanima. Tako u svojoj knjizi na dva mjesta objavljuje fotografije objekta na Paninom kuku, ispod kojih donosi legendu da se radi o Babinom gradu: Janko P. VESELINOVIĆ, *Golubić (obrovački) kroz vijekove i danas*, Golubić, 2010., 52 i 115. Isto se ponavlja u knjizi o riječnim mlinovima na rijeci Krupi: Janko P. VESELINOVIĆ, Dunja DEMIROVIĆ, Mirela TOMAŠ-SIMIN, *Mlinovi na rijeci Krupi*, Obrovac, 2017., 63, sl. 101.

¹⁰ Najčešće se spominje priča o lijepoj djevojci Dani koju Turčin uzima za ženu i odvodi je iz njezina zavičaja te ona rađa dva sina. Nesretna vene za svojim krajem i napoljetku umire, Turčin tuguje i vraća se u njezin kraj, naredi slugama da ga zatvore i živog zazidaju u grad. Potom dolaze njegovi sinovi koji ga zovu 'Babo, iziđi van' i prema tome lokalitet dobije ime Babin grad: J. P. VESELINOVIĆ, *Golubić (obrovački) kroz vijekove i danas*, 113. Jedna kazivačica iz Golubića govori da ime potječe od neke babe koja je tu vladala, a otuda su protjerali Turke: Matija DRONJIĆ, Mario KATIĆ, Jadran KALE, Etnološke osobitosti promatranog područja, u: M. Katić (ur.), *Studija zaštite karaktera krajolika kanjona rijeke Krupe*, Zadar, 2019., 52. <https://morepress.unizd.hr/books/press/catalog/book/58> (pristupljeno 2. 3. 2020.).

U nastavku teksta donosimo kratak opis lokaliteta, njegov geografski smještaj i najznačajnije pronađene arheološke nalaze, koji su nam omogućili da ponudimo znanstveno utemeljenu interpretaciju njegova karaktera.

GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I OPIS LOKALITETA

Babin grad nalazi se na donjem toku rijeke Krupe, oko 600 m uzvodno od njezina utoka u rijeku Zrmanju (*Sastavci*) (Karta 1). Katastarski pripada naselju Golubić koje je dio administrativnog područja Grada Obrovca. Lokalitet je smješten u dubokom riječnom kanjonu koji je teško pristupačan, a uz to je i poprilično udaljen od svih suvremenih naselja. Najbliži mu je zaselak Ravni Golubić koji se nalazi na zaravni oko 1 km sjevernije. Od tamo je najlakši pristup lokalitetu jer su stanovnici ovoga naselja koristili i održavali nekoliko pješačkih staza koje se postepeno spuštaju u duboki kanjon. U međuvremenu su neke od njih markirane kao planinarski putovi od kojih jedan prolazi uz desnu obalu rijeke neposredno ispod Babinog grada. Stanovnici ovoga zaseoka bili su najbolji poznavatelji kanjona donjeg toka Krupe jer su u njemu obrađivali oranice uređene na riječnim naplavinama, u rijeci su lovili ribu, a jedno je vrijeme u podnožju Babinog grada djelovao riječni mlin.¹¹ U današnje vrijeme kanjon Krupe češće posjećuju izletnici, turisti i rijetki preostali stočari iz Golubića.

Sam lokalitet Babin grad smješten je na kamenitom rtu, približnih dimenzija 200 x 100 m, koji se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Oko njega protječe rijeka, tako da mu je pristup moguć jedino sa sjeverozapadne strane (Slike 1 – 2). Najviša se točka lokaliteta nalazi na 104,5 m nadmorske visine, a sam rt se u odnosu na rijeku uzdiže od 50 do 55 m. Kanjon je u podnožju lokaliteta sužen te se u njemu oblikuje više slapova, slapišta i sedrenih barijera, među kojima su najznačajniji Babin slap (12 m) i Dragičevića buk (8 m).¹² Na tim mjestima moguće je laganiji prijelaz preko rijeke, odnosno to je područje bilo pogodno za izgradnju manjih pješačkih prijelaza, mlinova i drugih objekata vezanih uz vodotoke.

Najznačajniji se arheološki ostatci nalaze na središnjem dijelu rta, dok preostalu površinu zauzimaju strme litice. Ostatci bedema i ulaza nalaze se na suženom sjeverozapadnom dijelu, dok se na širem jugoistočnom dijelu nalazi nekoliko manjih terasa sa sačuvanim arheološkim slojem. Na sjeverozapadnom

¹¹ Na rijeci Krupi postojalo je osam mlinova u kojima su stanovnici okolnih naselja mljeli žito i kukuruz. Na slapu neposredno ispod Babinog grada nalazio se Dragičevića mlin koji je bio u funkciji sve do 1960-ih godina: J. P. VESELINOVIĆ, D. DEMIROVIĆ, M. TOMAŠ-SIMIN, *Mlinovi na rijeci Krupi*, 61 – 62.

¹² J. P. VESELINOVIĆ, D. DEMIROVIĆ, M. TOMAŠ-SIMIN, *Mlinovi na rijeci Krupi*, 24.

SLIKA 1 – 2. Babin grad – pogled sa sjeverne strane (snimili: Šime Vrkić; Sara Igljić)

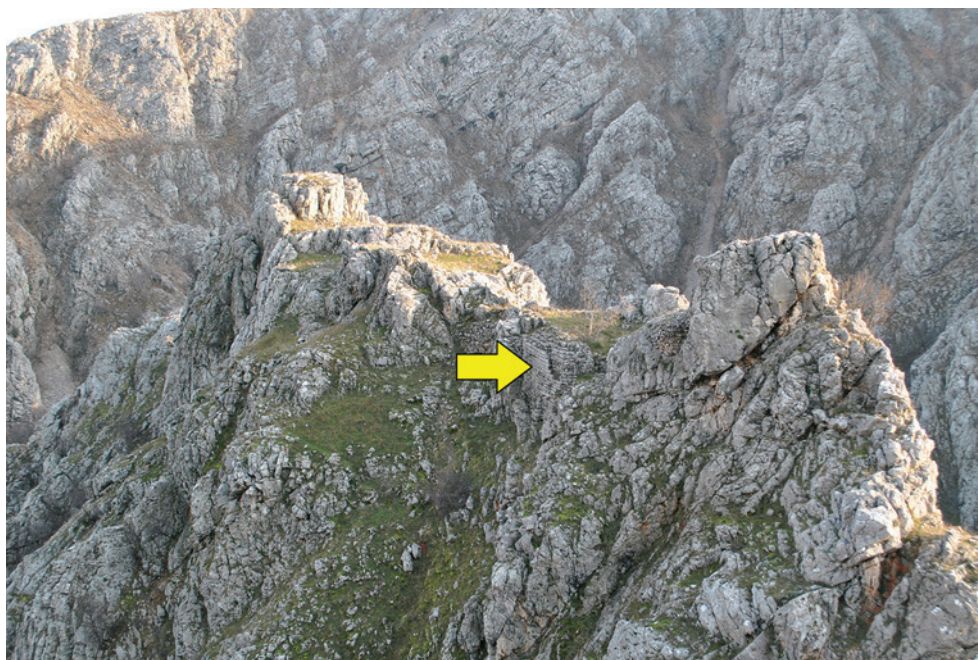

rubu lokaliteta sačuvan je manji ulaz, smješten između priklesane stijene i masivnog kamenog bedema koji se nastavlja na njegovoj jugozapadnoj strani. Širina ulaza je 1,15 m, a sačuvana visina mu je 1,30 m (Slika 5). Može se pretpostaviti da je ulaz bio izveden u formi manjeg pravokutnog otvora u bedemu, jer se ostatci bedema nalaze i na dva mjesta na stijenama zapadno od ulaza. S vanjske strane ulaza nema uređenog pristupa, već se do njega dolazi otežano preko strmih stijena, što ukazuje na to da je u vrijeme egzistiranja naselja na tom mjestu bio izgrađen drveni ophod. Na unutrašnjoj strani nalazi se visoka stepenica (0,5 m) uklesana u živoj stijeni.

Uz jugoistočnu stranu ulaza proteže se najbolje sačuvani segment masivnog kamenog bedema, koji je sačuvan u dužini od 8 m (Slika 3). Širina mu iznosi 2 m, a najveća sačuvana visina je 4 m. Vanjsko lice bedema građeno je od kvadratnih i pravokutnih klesanaca, slabijeg stupnja obrade, slaganih u pravilne horizontalne redove (Slika 4). Kameni blokovi većinom su manjih dimenzija, visina im je ujednačena i iznosi oko 15 cm, a širina im varira od 8 do 45 cm. Unutarnji dio bedema građen je od manjih amorfnih ulomaka vapnenca povezanih s većom količinom bijelog morta. Donji dio bedema utemeljen je na živoj stijeni i blago nakošen prema vanjskoj strani. U jugoistočnom nastavku, između dviju stijena, nalazi se jedan manji segment bedema bez sačuvanog vanjskog lica. Još jedan manji segment bedema sa sačuvanim vanjskim licem nalazi se prislonjen uz visoku stijenu na zapadnom rubu lokaliteta. Na osnovi sačuvanih ostataka može se zaključiti da je lokalitet bio utvrđen masivnim bedemom koji se nalazio samo na sjeverozapadnoj strani. Bedem i ulaz izgrađeni su na mjestima s kojih je bio najlakši pristup lokalitetu, a sa svih ostalih strana to su otežavale ili potpuno onemogućavale visoke i strme litice.

Drugi se dio lokaliteta sastoji od niza manjih terasa, a s ulaznim ga dijelom spaja uža stjenovita prevlaka. Terasa su razmještene na središnjem dijelu, jugozapadnoj i samo manjim dijelom na sjevernoj padini. Na terasama su očuvane manje zemljane površine, odnosno zemljani slojevi obrasli gustom travom zbog čega se na njima mogu pronaći samo rijetki pokretni nalazi. Veći se broj površinskih nalaza može pronaći samo na strmoj padini na jugozapadnoj strani lokaliteta, kamo su najvjerojatnije dospijevali dugotrajnim djelovanjem postdepozicijskih procesa ili su na to mjesto namjerno odbacivani tijekom postojanja naselja.

Na terasama su samo na dva mjesta sačuvani značajniji površinski ostatci arhitekture. Prvi je ostatak zida građevine koja se nalazila na terasi na središnjem dijelu platoa (Slika 6). Zid se proteže u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a početni mu je dio bio utemeljen na priklesanoj stijeni. Protezao se u duljini od 13 m, a

SLIKA 3 – 4. Vanjsko lice najbolje sačuvanog dijela bedema (snimio: Šime Vrkić)

SLIKA 5 – 6. Ostaci ulaza i zida građevine na terasi središnjeg platoa (snimio: Šime Vrkić).

širina mu je iznosila 0,60 m. Građen je od amorfnog vapnenca i veće količine bijelog morta. Na ovom dijelu lokaliteta najvjerojatnije je došlo znatnijeg urušavanja jer nije sačuvan vanjski zid građevine za koji se pretpostavlja da se protezao uz rub terase. No ne treba isključiti ni mogućnost postojanja drvenih građevinskih elemenata jer je na obrovačkom području drvo bilo osnovni građevinski materijal sve do druge polovice 19. stoljeća.

Drugi značajniji ostatak arhitekture na terasama je masivni zid kojim je ograđen vanjski rub terase smještene na sjevernoj padini. Zid je širok 1 m, najveća sačuvana visina mu je 1 m, a ostatci su mu vidljivi u dužini od 15 m. Građen je nekvalitetno od većih amorfnih blokova vapnenca povezanih manjom količinom bijelog morta. Uz unutrašnju stranu zida sačuvan je deblji sloj humusa. Pri dnu stijene, smještene uz južni rub terase, grubo su uklesane dvije stepenice koje su omogućavale lakšu komunikaciju prema središnjem platou.

POKRETNi ARHEOLOŠKI NALAZI

Najveći broj površinskih nalaza prikupljen je na strmim padinama na južnoj i jugozapadnoj strani lokaliteta. Nalazi su na to mjesto mogli dospjeti namjernim odbacivanjem otpadnog materijala u vrijeme dok je lokalitet bio naseljen ili djelovanjem dugotrajnih postdepozicijskih procesa u vremenu nakon toga. Većina prikupljenih nalaza su ulomci keramičkih posuda, a samo manji dio su metalni (željezni) predmeti. Pronađen je i ulomak jednog kamenog predmeta.

Keramičkih je ulomaka pronađeno nekoliko desetaka, od kojih manji dio pripada pečenoj glini bez primjesa (lijep), a ostalo su uglavnom sitno fragmentirani ulomci keramičkih posuda. Prevladavaju ulomci grube keramike s mineralnim primjesama, svjetlijih nijansi od narančaste do svijetlosmeđe. Kod većine ulomaka razlikuje se boja vanjskih i unutarnjih stjenki. Debljina im varira od 5 do 9,6 mm, a velika većina ima ujednačenu debljinu od 7 mm.

Kao dijagnostički materijal izdvojeno je deset ulomaka keramičkih posuda, većinom onih glaziranih stjenki, za koje postoji veća mogućnost preciznijeg datiranja.¹³ Ova se keramika svrstava u grupu luksuznog stolnog posuđa koje je za vrijeme mletačke vlasti masovno uvoženo u Dalmaciju iz radionica u srednjoj i sjevernoj Italiji. Izdvojena su i dva ulomka grube keramike smeđe boje, koji bi mogli spadati među najstarije nalaze pronađene na lokalitetu. To su obodi dviju različitih posuda, najvjerojatnije manjih lonaca. Prvi ulomak ima na rubu trake oboda izbočenje u obliku trna (Tabla I, 1). Taj tip tzv. trnastih (*dornenrand*) oboda razvija se od 13. stoljeća.¹⁴ Tako je na lokalitetu Ciglenica kod Varaždinskih Toplica u zatvorenoj cjelini, koja je uz pomoć analize ¹⁴C datirana u 13. stoljeće, pronađeno više primjeraka ovakvih oboda.¹⁵ Slične odlike ima i drugi ulomak oboda na kojemu je izbočenje samo neznatno izraženo (Tabla I, 2).

Među najstarije nalaze pronađene na lokalitetu spadaju tri ulomka posuda tzv. *arhajske majolike* datirane u 14. stoljeće. To su dva ulomka tijela posude od pročišćene gline koji na vanjskim stjenkama imaju specifičnu bijelu glazuru i smeđe ukrase (Tabla I, 4-5). Kositrena glazura i ukras smeđim motivima osnovna su karakteristika arhajske majolike koja se masovno proizvodi u keramičarskim radionicama srednje i sjeverne Italije od 13. do početka 15. stoljeća.¹⁶ Arhajskoj majolici pripada i jedan manji ulomak oboda vrča oslikan zelenom bojom (Tabla I, 3).

Među najmlađe ulomke, koji se mogu okvirno datirati do 16. stoljeća, spada nekoliko ulomaka različitih vrsta glazirane keramike, poput invetriate, engobirane keramike i majolike. U keramiku pokrivenu slojem glazure (invetriata) spadaju ulomak oboda manje posude olovne prozirne glazure i zelene dekoracije (Tabla I, 6) i ulomak trakaste ručke premazane olovnom glazurom (Tabla I,

¹³ Zahvaljujemo kolegama Karli Gusar sa Sveučilišta u Zadru i Luki Bekiću iz Međunarodnog centra za podvodnu arheologiju, na pomoći koju su nam pružili prilikom datacije pokretnih nalaza.

¹⁴ Luka BEKIĆ, Srednjovjekovna jama K 12 s nalazišta Jelkovec – Police kod Varaždina, *Archaeologia adriatica*, sv. IV, Zadar, 2010., 232.

¹⁵ Luka BEKIĆ, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb, 2006., 36.

¹⁶ K. GUSAR, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu, *Archaeologia adriatica*, sv. I, Zadar, 2007., 181.

7). U engobiranu keramiku spada veći ulomak vrča s djelomično očuvanom trakastom ručkom (Tabla I, 8). Najvjerojatnije se radi o obliku trbušastog vrča na ravnoj stopi s jednom trakastom ručkom, tipičnom za 16. stoljeće.¹⁷ Ova je posuda izrađena od pročišćene gline, koja je pečenjem dobila ružičastu boju. Vanjska površina ima sloj engobe preko koje je nanescena bijelo-zelena olovna glazura. Majolici pripadaju ulomak tijela posude čije su obje strane glazirane, a na vanjskoj je sačuvan ostatak slikanja zelenom bojom (Tabla I, 9), i ulomak oboda manje posude tankih sjenki, koji na vanjskoj strani ima sačuvane ostatke bijele glazure i plavog slikanog ukrasa (Tabla I, 10). Jedini kameni predmet je ulomak plosnatog kamena sa zaglađenom gornjom plohom, koji je mogao biti korišten kao brus (Tabla I, 11).

Na lokalitetu je pronađen manji broj metalnih (željeznih) nalaza koji nisu previše pogodni za datiranje, odnosno pojavljuju se tijekom šireg vremenskog razdoblja srednjeg i novog vijeka. Najznačajniji nalaz je vrh strelice u obliku lista s trnom za nasad koji je samo djelomično sačuvan (Tabla I, 12). Strelica je prilično masivna zbog čega je moguće da je korištena za gađanje iz samostrela. Ovaj predmet nema izravnih analogija, čak ni na lokalitetu Podumci kod Unešića, na kojima je pronađen veliki broj različitih strelica datiranih u srednji vijek.¹⁸ Pronađena su dva kovana željezna čavla različitih oblika i dimenzija koji su karakteristični za šire vremensko razdoblje srednjeg i novog vijeka (Tabla I, 13-14). Posebno je zanimljiv ulomak manjeg željeznog predmeta zašiljenog vrha i manjeg šiljatog izbojka, koji nalikuje udici za ribolov (Tabla I, 15).

INTERPRETACIJA LOKALITETA

Babin grad na rijeci Krupi se na osnovi pronađenih pokretnih arheoloških nalaza može sa sigurnošću datirati u kasni srednji vijek, a na isto razdoblje ukazuje i način gradnje vanjskog lica bedema od slabije obrađenih kamenih klesanaca. Odabir položaja izgradnje i ostatci bedema dokazuju da se radi o utvrđenom lokalitetu, a sačuvani arheološki sloj svjedoči o njegovoj dugotrajnijoj naseljenosti. Manje terase na kojima su se mogli nalaziti stambeni objekti razmještene su većinom na jugoistočnoj strani, na položajima koji su im omogućavali zaštitu od hladnog vjetro bure i dužu izloženost sunčevoj

¹⁷ Karla GUSAR, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području, *doktorska disertacija – rukopis*, Zadar, 2010., 50.

¹⁸ Željko KRNČEVIĆ, Strelice iz Podumaca kod Unešića: prilog poznavanju srednjovjekovnog oružja, *Opuscula archaeologica*, sv. 23-24 (1), Zagreb, 2000., 487 – 501.

svjetlosti, što dodatno ukazuje na naseobinski karakter lokaliteta. Zbog svega navedenoga Babin grad može se interpretirati kao utvrđeni srednjovjekovni naseobinski lokalitet.

Babin grad razlikuje se od svih ostalih srednjovjekovnih i novovjekovnih utvrđenja na obrovačkom području po tome što jedini nije izgrađen na strateškom položaju s kojega je moguća kontrola nekog značajnijeg putnog pravca, vizualni nadzor šireg područja ili komunikacija s ostalim utvrđenjima. Čak i ona najmanja obrovačka utvrđenja na rijeci Zrmanji, o kojima gotovo da i ne postoje suvremeni povijesni zapisi, poput Klisine u Bilišanima, Pržunca u Kruševu i Šibenika u Jasenicama, svojim položajem ukazuju da im je glavna namjena bila nadzor plovnog ili kopnenog puta. Za Babin grad se takva mogućnost može isključiti jer je izgrađen u dubokom kanjonu, na položaju koji karakterizira izrazito izoliranost i teška prohodnost. S njega nije bio moguć čak ni nadzor plovnog puta jer zbog brojnih sedrenih barijera i slapova rijeka Krupa na nijednom dijelu svojeg toka nije bila korištena za plovidbu. Ni obližnja rijeka Zrmanja također nije bila plovna uzvodno od Jankovića buka. Zbog toga se nameće pitanje koji je bio glavni motiv izgradnje utvrđenja na ovom zabačenom i izoliranom mjestu.

Na prvi pogled čini se da je izgradnja naselja na ovom mjestu bila potaknuta sigurnosnim razlozima, prouzročeni nekom stvarnom opasnošću kakva je bila iznenadna provala Mongola u Dalmaciju 1242. godine. Poznato je da je mongolska provala i pokušaj hvatanja hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. (1235. – 1270.), koji je spas pronašao u Dalmaciji, za sobom ostavljala velika pustošenja.¹⁹ Ovaj je događaj izazvao do tada neviđenu paniku među stanovništvom koje je spas pronalazilo u dobro utvrđenim gradovima ili na nepristupačnim brdovitim područjima. Mongolska invazija ostavila je katastrofalne posljedice na čitavo kraljevstvo i potaknula masovnu gradnju novih utvrda i utvrđivanje postojećih gradova. U takvim okolnostima ne bi bilo neobično da se na nepristupačnom i izoliranom mjestu u kanjonu Krupe izgradi utvrđeno naselje. Do sada pronađeni nalazi ukazuju na to da je lokalitet mogao biti izgrađen sredinom 13. stoljeća, a trajno napušten nakon osmanskih osvajanja u 16. stoljeću. Je li ovaj lokalitet bio kontinuirano naseljen nije moguće utvrditi bez provođenja opsežnijih arheoloških iskapanja.

Treba razmotriti i mogućnost da Babin grad nije izgrađen isključivo zbog sigurnosnih razloga jer su ga mogli izgraditi članovi zajednice koji su se zbog drugih pobuda odlučili nastaniti na ovom izoliranom i nepristupačnom području, poput pripadnika neke redovničke zajednice. Još od kasnoantičkog

¹⁹ Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, Knjiga prva, Zagreb, 1981., 252 – 257.

razdoblja poznati su eremiti (grč. *eremos* 'pustinja'), ponekad nazivani monasi (grč. *monos* 'samac'), koji se osamljuju u prirodi na nepristupačnim mjestima.²⁰ On žive u osami, daleko od naselja kako bi se mogli posvetiti Bogu, molitvi i meditaciji, za svoja boravišta izabiru špilje ili „predjele koji su uljudbeno netaknuti“.²¹ U kasnijim razdobljima osnivaju se mnoge redovničke zajednice koje se nerijetko nastanjuju na izoliranim područjima. Tijekom kasnog srednjeg vijeka na našim je područjima bila osobito rasprostranjena zajednica pustinjačkog reda augustinaca.²²

Povijesni podatci dokazuju da su još od srednjeg vijeka razne redovničke zajednice nastanjivale područja uz dalmatinske rijeke, poput kanjona Krke gdje još uvijek djeluju poznate redovničke zajednice u Franjevačkom samostanu na Visovcu i Manastiru Krka. Uz rijeke su bili izgrađeni i svi poznati samostani na obrovačkom području, poput Franjevačkog samostana u Karinu, koji se nalazi na ušću Karinšnice, Manastira Krupa smještenog na gornjem toku Krupe, a poznato je i da se srednjovjekovni benediktinski samostan sv. Juraj Koprivski nalazio u kanjonu donjeg toka rijeke Zrmanje, koji se u to vrijeme nazivao Kopriva.

Manje su redovničke zajednice mogle nastanjivati izolirana i nepristupačna područja dalmatinskog zaleđa, a da pri tome uopće ne budu zabilježene u pisanim povijesnim izvorima. Na njihovo postojanje danas ukazuju samo rijetki sačuvani materijalni ostatci, poput pustinjačkih ćelija zabilježenih na srednjem toku Zrmanje, točnije na nekoliko lokaliteta nedaleko od Žeželjeve gradine u Erveniku, od kojih je jedan nosio karakteristični toponim *Namastir*.²³

Jedna se monaška isposnička ćelija nalazi u neposrednoj blizini Babinog grada. Radi se o objektu na Paninom kuku, smještenom oko 660 m jugoistočno, s kojim ostvaruje dobru vizualnu komunikaciju. Objekt se nalazi na sjevernoj strani 60 m visokog kuka, koji se uzdiže uz lijevu obalu Zrmanje, nedaleko od Sastavaka. To je također izolirano i teško pristupačno područje dubokog riječnog kanjona do kojega se najlakše stiže iz zaselka Dramotić u Bilišanima, udaljenog oko 1300 m

²⁰ Jedan od takvih lokaliteta, koji ima više zajedničkih karakteristika s Babinim gradom, jest ranokršćanska ermitaža kod Omiša, smještena na izoliranom i nepristupačnom mjestu u kanjonu rijeke Cetine: Marinko TOMASOVIĆ, Ranokršćanska ermitaža nadomak Omiša, *Omiški ljetopis*, sv. 6, Omiš, 2011., 57 – 72.

²¹ Juraj BATELJA, Osobitosti pustinjačke duhovnosti, *Crkva u svijetu*, 26 (4), Split, 1991., 280.

²² Augustinci su samo na području Dalmacije djelovali u Zadru, Sućurju, Makarskoj, Zaostrogu, na ušću rijeke Neretve, na Hvaru, Korčuli i drugdje: Juraj BATELJA, *Augustinski tragovi u Zadru*, Zagreb, 2014., 45.

²³ Šime VRKIĆ, Arheološka baština Bukovice u rukopisnoj ostavštini Luke Jelića, *Zbornik Međunarodnog znanstvenog skupa Luka Jelić (1864. – 1922.) istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa*, Zadar (u tisku).

SLIKA 7. Ostanci objekta na Paninom kuku u Bilišanima (snimio: Igor Kulenović)

sjeverozapadno.²⁴ Za sada je poznato da se objekt na Paninom kuku posljednjih nekoliko stoljeća povremeno koristio kao monaška ćelija u kojoj su isposničke dane provodili pojedini monasi iz obližnjeg manastira Krupa. Još u 19. stoljeću zadarski prirodoslovac Spiridion Brusina zabilježio je narodnu predaju prema kojoj je lokalitet *Panin kuk* ili *Panteleonova gromada* dobio naziv prema kaluđeru

²⁴ Sa sjeverne strane, na središnjem dijelu Paninog kuka, sagrađen je 18 m dugi zid, na obje strane prislomljen na okomite litice. Na taj je način izgrađen objekt koji je imao površinu od oko 70 m². Unutrašnjost mu je neravna i s velikom stijenom podijeljena na dva manja dijela. Na sjeverozapadnoj strani, na najpristupačnijem mjestu, nalazio se ulaz (širok 1,40 m). Zid je građen od amorfnog i manjim dijelom grubo obrađenog vapnenca, povezanog kvalitetnim mortom. Pri dnu zapadnog dijela i kod ulaza širok je 1,10 m, a pri vrhu se sužava do 0,70 m. Na istočnom dijelu širina zida doseže do 1,80 m. Na zapadnoj strani sačuvana je najveća visina zida koja iznosi 3,40 m, a po tragovima na stijeni može se zaključiti da je originalno bio visok 4,5 m. Objekt je najvjerojatnije bio natkriven nekim organskim materijalom, iako na stijenama nema vidljivih priklesanih niša u koje bi bile oslonjene drvene grede. Pri dnu zida na zapadnoj strani nalazi se manji otvor, nastao djelomičnim prezidavanjem pravokutne niše, koja je dijelom uklesana u živu stijenu. Po svemu sudeći taj graditeljski element pripada starijoj fazi gradnje. U unutrašnjosti objekta nema značajnijeg arheološkog sloja, a pregledom površine pronađena su svega dva ulomka keramičkih posuda, koji imaju karakteristike najslabije keramici iz razdoblja ranog novog vijeka: Š. VRKIĆ *et al.*, 2020., 50 – 52.

pustinjaku koji je na njemu živio.²⁵ Kao posljednji kaluđer koji je tu provodio isposničke dane u literaturi se navodi jeromonah Dionisije Oluić.²⁶ Za sada nije moguće pouzdano utvrditi jesu li kaluđeri iz Krupe sami izgradili ovaj objekt ili je on već od ranije bio izgrađen za iste ili slične potrebe.²⁷

ZAKLJUČAK

Babin grad je utvrđeni srednjovjekovni lokalitet smješten na izoliranom i teško pristupačnom području u dubokom kanjonu donjeg toka rijeke Krupe. Ne spominje se u suvremenim pisanim povijesnim izvorima, a najvažniji podatci o njemu su oni zabilježeni provođenjem terenskih arheoloških istraživanja. Na osnovi površinskih nalaza keramike, željeznih predmeta i tehnike gradnje bedema zaključeno je da je naselje egzistiralo tijekom kasnog srednjeg vijeka. Radi se o izrazito krškom području, na kojemu obrovačke rijeke Zrmanja, Krupa i Krnjeza protječu kroz duboke i nepristupačne kanjone, koji nerijetko dosežu dubinu od 300 m, i koji nisu bili ponovno nastanjivani posljednjih nekoliko stoljeća. U ovim kanjonima okolno je stanovništvo često boravilo radi poljoprivrednih radova, ispaše i napajanja stoke, ribolova, odlaska u mlin i slično, ali na nijednom mjestu nije zabilježen pokušaj izgradnje trajnog naselja. To ukazuje na zaključak da je izgradnja ovog utvrđenog lokaliteta mogla biti rezultat izvanrednih okolnosti koje su se događale u srednjem vijeku, poput ratnih opasnosti i izravne ugroženosti stanovništva naseljenog na okolnom području. Takvi su slučajevi bili invazija Mongola 1242. godine, nakon koje je zabilježena masovna izgradnja novih utvrda i utvrđivanje već postojećih naselja.

Druga je mogućnost da odabir teško pristupačnog i osamljenog mjesta za naseljavanje nije bio potaknut isključivo sigurnosnim razlozima. U tom slučaju u obzir dolazi nepoznata redovnička zajednica koja se odlučila nastaniti na ovom izoliranom području. Ostaci pustinjačkih ćelija na srednjem toku rijeke Zrmanje ukazuju na postojanje drugih redovničkih zajednica koje nisu zabilježene u

²⁵ Josip BALABANIĆ, Darija ČALETA, Branko JALŽIĆ, Vedran JALŽIĆ, Eduard KLETEČKI, Vesna ŠTAMOL, Nikola TVRTKOVIĆ, Marija VUKOVIĆ, *Prvo znanstveno putovanje Spiridiona Brusine: tragom mladog prirodoslovca obrovačkim krajem*, Obrovac – Zagreb, 2007., 33. Sam toponim je stariji i prvi je put zabilježen na mletačkom katastru izrađenom početkom 18. stoljeća. Na katastarskoj karti Bilišana ucrtana je kamena stijena uz rijeku i označena legendom *Sasso detto Paneincub*: Hrvatska – Državni arhiv u Zadru, *Mape Grimani*, kut. 20 (Bilissane), fol. VI.

²⁶ Boško STRIKA, *Dalmatinski manastiri*, Zagreb, 1930., 119.

²⁷ Ostaci druge pustinjačke ćelije nalaze se nedaleko od manastira Krupa na predjelu Dolac ponad Suvajske livade: B. STRIKA, *Dalmatinski manastiri*, 119.

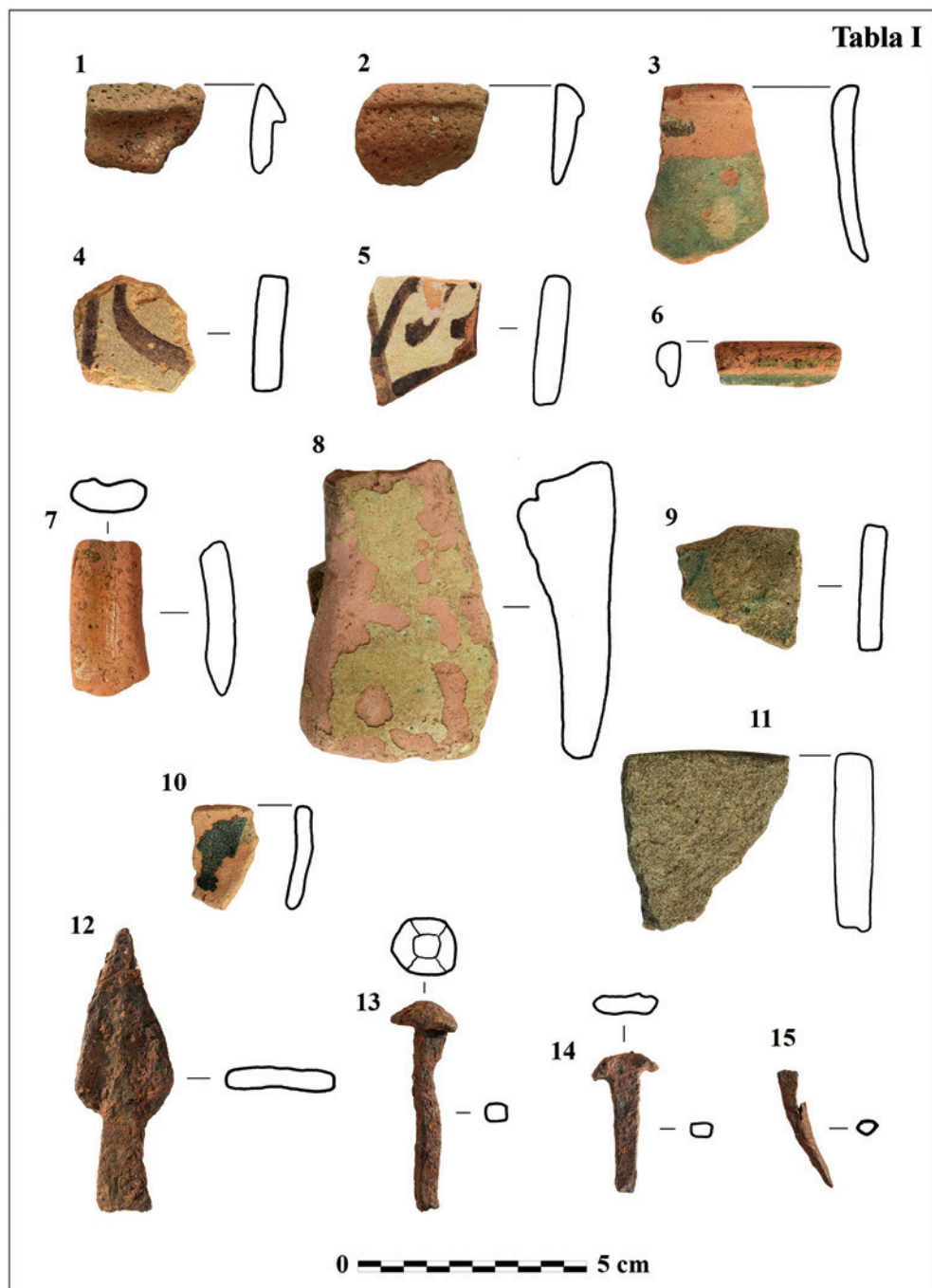
suvremenim povijesnim izvorima, a objekt na obližnjem Paninom kuku poznat je kao boravište monaha isposnika iz razdoblja novog vijeka. Samo provođenje arheoloških iskopavanja može donijeti više podataka o ovom lokalitetu.

KATALOG NALAZA

1. Ulomak oboda posude s profilacijom u obliku trna, gruba keramika s primjesama, smeđe boje. Dimenzije: 2,7 x 2,1 cm; debljina stjenki: 0,56 cm. Težina: 4,3 g. Datacija: 13. – 14. stoljeće.
2. Ulomak oboda posude s blagom profilacijom na vanjskoj traci oboda, gruba keramika s primjesama, smeđe boje. Dimenzije: 3 x 2,2 cm; debljina stjenki: 0,72 cm. Težina: 4,7 g. Datacija: 13. – 14. stoljeće?
3. Ulomak oboda vrča izrađen od pročišćene gline, arhajska majolika, koja je pečenjem dobila narančastu boju. Na vanjskoj strani ostatci bijele glazure i slikanog ukrasa načinjenog smeđom i zelenom bojom. Dimenzije: 3,9 x 2,23 cm; debljina stjenki: 4 mm. Težina: 6,1 g. Datacija: 14. stoljeće.
4. Ulomak tijela posude izrađene od pročišćene gline, arhajska majolika, koja je pečenjem dobila žuto-narančastu boju. Na vanjskoj strani nalazi se bijela glazura i smeđi slikani ukras, a na unutrašnjoj žućkasta olovna glazura. Dimenzije: 2,46 x 2,62 cm; debljina stjenki: 5,7 cm. Težina: 4,2 g. Datacija: 14. stoljeće.
5. Ulomak tijela posude izrađene od pročišćene gline, arhajska majolika, koja je pečenjem dobila žuto-narančastu boju. Na vanjskoj strani nalazi se bijela glazura i smeđi slikani ukras, a na unutrašnjoj žućkasta olovna glazura. Dimenzije: 2,8 x 2,3 cm; debljina stjenki: 0,56 cm. Težina: 4,1 g. Datacija: 14. stoljeće.
6. Ulomak oboda manje posude, invetriata, narančaste boje gline. Na vanjskoj strani ostatci olovne prozirne glazure i zelene dekoracije. Dimenzije: 3 x 1,1 cm; debljina stjenki: 0,74 cm. Težina: 2,6 g. Datacija: 16. stoljeće?
7. Ulomak trakaste ručke, invetriata, narančaste boje gline premazan prozirnom olovnom glazurom. Dimenzije: 3,63 x 1,9 cm; debljina stjenki: 0,72 cm. Težina: 5,6 g. Datacija: 15. – 16. stoljeće.
8. Ulomak tijela i ručke većeg vrča, engobirana keramika, izrađene od pročišćene gline, ružičaste boje. Vanjske stjenke imaju ostatke sloja engobe preko koje je nanosena bijelo-zelena olovna glazura. Unutrašnje stjenke imaju ostatke prozirne glazure. Dimenzije: 6,33 x 4 cm, debljina stjenke: 0,9 cm. Težina: 35,9 g. Datacija: 16. stoljeće?

9. Ulomak tijela posude, majolika, izrađene od pročišćene gline koja je pečenjem dobila žuto-smeđu boju. Unutarnja strana sive boje sa širim horizontalnim utorima nastalim izradom na lončarskom kolu. Obje strane su glazrane, a na vanjskoj je sačuvan ostatak slikanja zelenom bojom. Dimenzije: 2,87 x 2,9 cm; debljina stjenke: 6,1 mm. Težina: 5,9 g. Datacija: 16. stoljeće?
10. Ulomak oboda posude tankih sjenki, majolika, izrađene od pročišćene gline. Na vanjskoj strani sačuvani su ostatci bijele glazure i plavog slikanog ukrasa. Dimenzije: 2,1 x 1,3 cm; debljina stjenki: 0,38 cm. Težina: 1,1 g. Datacija: 16. stoljeće?
11. Ulomak kamenog predmeta sa zaglađenom gornjom plohom. Dimenzije: 3,98 x 3,75 cm, debljina 1,03 cm. Težina: 21,9 g. Datacija 13. – 16. stoljeće?
12. Vrh željezne strelice listolikog oblika s djelomično očuvanim trnom za nasad. Dimenzije: 6,1 x 2,1 cm, debljina: 0,43 cm. Težina: 17,2 g. Datacija 13. – 16. stoljeće?
13. Kovani željezni čavao, četvrtastog presjeka, široke elipsoidne glavice. Dimenzije: 4,71 cm (visina), 0,5 cm (presjek), 1,5 x 1,27 cm (glavica). Težina: 9,2 g. Datacija 13. – 16. stoljeće?
14. Kovani željezni čavao, četvrtastog presjeka, uske glavice. Dimenzije: 3 x 1,43 cm, debljina: 0,24 – 0,43 cm. Težina: 4 g. Datacija 13. – 16. stoljeće?
15. Ulomak manjeg željeznog predmeta s naoštrenim vrhom i manjim trnastim izbočenjem. Dimenzije: 2,6 x 0,5 cm, debljina: 0,4 cm. Težina: 0,8 g. Datacija 13. – 16. stoljeće?

SLIKA 8. Najznačajniji pokretni nalazi s lokaliteta Babin grad (izradio: Šime Vrkić)

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (HR-DAZD), *Mape Grimani*, kut. 20 (Bilissane), fol. VI.

LITERATURA:

BALABANIĆ, Josip, ČALETA, Darija, JALŽIĆ, Branko, JALŽIĆ, Vedran, KLETEČKI, Eduard, ŠTAMOL, Vesna, TVRTKOVIĆ, Nikola, VUKOVIĆ, Marija, *Prvo znanstveno putovanje Spiridiona Brusine: tragom mladog prirodoslovca obrovačkim krajem*, Obrovac – Zagreb, 2007.

BATELJA, Juraj, *Augustinski tragovi u Zadru*, Zagreb, 2014.

BATELJA, Juraj, Osobitosti pustinjačke duhovnosti, *Crkva u svijetu*, sv. 26, br. 4, Split, 1991., 277 – 284.

BATOVIĆ, Šime, Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des Liburniens, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, Knj. XV, (13), Sarajevo, 1977., 201 – 226.

BEKIĆ, Luka, Srednjovjekovna jama K 12 s nalazišta Jelkovec – Police kod Varaždina, *Archaeologia adriatica*, sv. IV, Zadar, 2010., 227 – 241.

BEKIĆ, Luka, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb, 2006.

COLNAGO, Anton, Sredovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina, *Starohrvatska prosvjeta*, n. s. II (1-2), Zagreb – Knin, 1928., 127 – 135.

DRONJIĆ, Matija, KATIĆ, Mario, KALE, Jadran, Etnološke osobitosti promatranog područja, u: M. KATIĆ (ur.), *Studija zaštite karaktera krajolika kanjona rijeke Krupe*, Zadar, 2019., 45 – 60, <https://morepress.unizd.hr/books/press/catalog/book/58>, posjećeno 2. 3. 2020.

GLAVIČIĆ, Miroslav, Željeznodobna i antička naselja podno Velebita, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 31 (18), Zadar, 1993., 97 – 119.

GUSAR, Karla, Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta Sv. Križ u Ninu, *Archaeologia adriatica*, sv. I, Zadar, 2007., 175 – 198.

GUSAR, Karla, *Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području*, doktorska disertacija – rukopis, Zadar, 2010.

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, Knjiga prva, Zagreb, 1981.

- KRNČEVIĆ, Željko, Strelice iz Podumaca kod Unešića: prilog poznavanju srednjovjekovnog oružja, *Opuscula archaeologica*, sv. 23-24 (1), Zagreb, 2000., 487 – 501.
- STRIKA, Boško, *Dalmatinski manastiri*, Zagreb, 1930.
- TOMASOVIĆ, Marinko, Ranokršćanska eremitaža nadomak Omiša, *Omiški ljetopis*, sv. 6, Omiš, 2011., 57 – 72.
- VESELINOVIĆ, Janko P., DEMIROVIĆ, Dunja, TOMAŠ-SIMIN, Mirela, *Mlinovi na rijeci Krupi*, Obrovac, 2017.
- VESELINOVIĆ, Janko P., *Golubić (obrovački) kroz vijekove i danas*, Golubić, 2010.
- VINCE-PALLUA, Jelka, History and Legend in Stone – to Kiss the Baba, *Studia ethnologica Croatica*, sv. 7/8, Zagreb, 1995./1996., 281 – 292.
- VRKIĆ, Šime, Novi nalaz rimskog međašnog zida u Golubiću kod Obrovca, *Archaeologia adriatica*, sv. VIII, Zadar, 2014., 101 – 122.
- VRKIĆ, Šime, KULENOVIĆ, Igor, KULENOVIĆ, Neda, IGLIĆ, Sara, *Stručno izvješće o arheološkom pregledu terena na prostoru Grada Obrovca i Općine Jasenice 2020. godine*, Zadar, 2020. (rukopis).
- VRKIĆ, Šime, Arheološka baština Bukovice u rukopisnoj ostavštini Luke Jelića, *Zbornik Međunarodnog znanstvenog skupa Luka Jelić (1864. – 1922.) istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa*, Zadar (u tisku).
- ZLATOVIĆ, Stjepan, Topografske crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. I, br. 2, Zagreb – Knin, 1896., 87 – 90.
- ZRNIĆ, Lidija, Ostavština Većeslava Henneberga u arhivima Ministarstva kulture RH, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, sv. 36, Zagreb, 2012., 23 – 34.

Šime VRKIĆ
Sara IGLJIĆ

MEDIEVAL SITE OF BABIN GRAD ON THE KRUPA RIVER NEAR OBROVAC

SUMMARY

The paper brings information about the little-known medieval site Babin Grad on the Krupa River, which is not recorded in contemporary historical documents. The most important data about it were obtained by conducting field archaeological research. It is located on the lower course of the Krupa River, a steep canyon difficult to access, far from all modern settlements. It belongs to the settlement Golubić according to the cadastral register of the City of Obrovac. The remains of a fortified medieval settlement are located on a rocky promontory surrounded by a river on three sides. The most significant archaeological remains are located in its central part with steep cliffs in the surrounding area. The remains of the ramparts and the entrance are located on the narrow northwestern part, while several smaller terraces with a preserved archaeological layer are situated on the wider southeastern part. A smaller entrance has been preserved on the northwestern edge of the site, located between a carved rock and a massive stone rampart that continues on its southwestern side. This is the best-preserved segment of the rampart. Its outer side is built of square and rectangular stone blocks of a lower level of processing and arranged in regular horizontal rows. The rampart and the entrance were built in the most accessible site that was difficult to access or inaccessible from all other sides due to high and steep cliffs. Several smaller terraces with preserved archaeological layer and rare architectural remains are placed in the central part. Several dozens of surface finds were collected on the steep southeastern slope, mostly fragments of ceramic bowls and a few iron objects. Among the datable findings, a fragment of a ceramic vessel with a thorn rim (*dornenrand*) dated to the 13th century stands out, several fragments of the so-called *archaic maiolica* from the 14th century and fragments of glazed ceramics characteristic of the 16th century. Based on the movable archaeological objects, the way the ramparts were built and the preserved archaeological layers, Babin Grad can be interpreted as a fortified medieval settlement. It can be assumed at this point that the settlement was built in this place for security reasons; most likely, in the time after the Mongol invasion to Dalmatia in 1242, and that it was permanently abandoned after the Ottoman conquests in the first half of the 16th century.

Keywords: Bukovica, Golubić, Middle Ages, fortified settlement, Panin kuk, archaic maiolica.